

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Гуляс Інеси Антонівни
«Аксіопсихологічне проєктування життєвих досягнень особистості»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора
психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційне дослідження Гуляс Інеси Антонівни відображає актуальні тенденції розвитку сучасної психологічної науки, адже вивчення життєвих пріоритетів та особливостей ціннісного самоствердження сучасників набуває сьогодні стратегічного характеру. Позаяк від того, які позиції будуть визначати дух народу в найближчі десятиліття залежить самозбереження українців в духовно-культурному плані.

Водночас останні політичні події в Україні, соціально-політична та економічна нестабільність сучасного українського суспільства викликають емоційну напругу, посилюють тривогу, почуття порожнечі і безнадії, що в свою чергу негативним чином відображається на ціннісно-цільовому проєктуванні особистості.

Попри важливість цієї проблеми чинники, особливості, тенденції та закономірності аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості не стали предметом спеціального наукового дослідження. Цей аспект завжди розглядається принагідно, у руслі загальної аксіопсихологічної проблематики, як правило, без заглиблення у каузально-динамічні параметри проблеми ціннісно-цільової детермінації процесу життєздійснення особистості. З огляду на це, дисертаційне дослідження Гуляс Інеси Антонівни є перспективним та актуальним.

Представлена робота відзначається чіткістю у визначенні об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Ґрунтовно описана емпірична база дослідження та комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, спрямованих на розв'язання поставлених завдань.

Структурно доцільним у роботі є перший розділ дисертації – «Аксіопсихологічне проєктування життєвих досягнень особистості як предмет теоретико-методологічного аналізу», в якому здійснено системний аналіз теоретико-методологічних підходів до дослідження проблеми аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості; розкрито філософські джерела ціннісного проєктування крізь призму конструктів, які характеризують особистість як суб'єкта, здатного до самодетермінації і самотрансцендування, самовизначення; висвітлено детермінанти аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості через ціннісно-цільові й інструментально-суб'єктні чинники.

Ретельне опрацювання здобувачкою науково-теоретичного матеріалу засвідчує ґрунтовний аналіз феноменологічної, екзистенційної та філософсько-антропологічної теорій, що по-різному розглядають проблему ціннісно-цільової детермінації становлення особистості. Розлого представлений аналіз психологічних концепцій аксіопсихологічної проблематики. У теоретичну частину роботи органічно вплітається диференціація провідних понять дисертаційного дослідження: «життєвий шлях», «стратегія життя», «задум життя», «життєвий проєкт особистості», «життєва програма», «життєві плани», «цінність», «сенс життя», «мета життя», «особистісні досягнення», «мотивація досягнення», «цільова спрямованість особистості», «життєві домагання особистості», «акме» та ін.

Окремо варто відзначити ґрунтовний підхід здобувачки до аналізу сутності основного поняття. Аксіопсихологічне проєктування тлумачиться здобувачкою як «особистісне новоутворення, що зумовлює продуктивність саморозвитку як чинника досягнення акме і самоздійснення та є підґрунтям особистого ціннісного самоствердження». На підставі здійсненої теоретичної рефлексії міждисциплінарних студій досліджуваного феномену виокремлено систему критеріїв і показників аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості, а саме: смисложиттєва орієнтація на самоздійснення, спрямованість на саморозвиток і

самовдосконалення, цілісність і гармонійність багатогранного існування людини, які виражаються в адекватній самооцінці особистісного потенціалу та рівні домагань, задоволеності досягнутим рівнем реалізації життєвих планів, збалансованості самореалізації в різних сферах життєдіяльності; творчий характер діяльності, самостійність і незалежність; рефлексивна саморегуляція, яка спирається на інтернальний локус контролю; високий рівень толерантності до невизначеності, гнучкість в організації життєдіяльності.

У другому розділі – «Теоретико-методологічні й організаційно-методичні засади дослідження аксіологічного проєктування життєвих досягнень особистості» – презентовано концепцію аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості й обґрунтовано авторську модель цього феномена, окреслено аспекти цілісного процесу життєздійснення особистості, представлено стратегію проведення емпіричного дослідження, охарактеризовано його вибірку і психодіагностичний інструментарій.

Особливого схвалення заслуговує той факт, що дане дослідження виконане в контексті наукової школи Зіновії Степанівни Карпенко. Власне ідея дослідження феномену аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості, що базується на концепції інтегральної суб'єктності З.С. Карпенко, виявилась достатньо оригінальною та продуктивною. Услід за З.С. Карпенко доведено, що саме принцип суб'єктності у психології може бути тією гносеологічною підвалиною, яка дозволяє виокремити аксіопсихологічну площину буття людини.

На підставі ґрунтовного теоретичного аналізу здобувачка визначила поняття «аксіопсихологічне проєктування життєздійснення особистості як двосидного синергійного процесу, по-перше, ціннісно-цільового випередження (антиципації) бажаних для певної особи станів і статусів (досягнень) та, по-друге, їх суб'єктно-ресурсного забезпечення відповідними компетентностями, релевантними щодо конкретних життєвих ситуацій». Відтак, таке бачення проєктування дає змогу з'єднати

темпорально-телеологічний і каузально-суб'єктний аспекти цілісного процесу життєздійснення особистості. З'ясовано, що перший аспект аксіопсихологічного проєктування підлягає принципу нелінійного телеологічного детермінізму, а другий – каузального детермінізму, узгоджена дія яких конструює феномен аксіопсихологічного проєктування життєздійснення особистості.

Варто відзначити обґрунтовану Інесою Антонівною оригінальну модель аксіопсихологічного проєктування життєздійснення особистості, у якій розкрито кожен із п'яти рівнів інтегральної суб'єктності: на рівні відносного суб'єкта (психосоматичного індивіда) – відчуття суб'єктивного благополуччя (щастя), на рівні моносуб'єкта (власне суб'єкта індивідуальної предметної діяльності) – стиль саморегуляції, почуття самоефективності, мотивація досягнень; на рівні полісуб'єкта (соціального індивіда) – стратегії копінг-поведінки, перфекціоністські настанови; на рівні метасуб'єкта (творчої індивідуальності) – структура ціннісних орієнтацій, каузометричні показники реалізованості життя; на рівні абсолютного суб'єкта (людини універсальної) – духовні прагнення, цільова спрямованість особистості.

Високої оцінки заслуговує ґрунтовний підхід здобувачки до вибору психодіагностичного інструментарію дослідження. Достатньо переконливо в психометричному плані виглядає розроблений взаємодоповнювальний психодіагностичний комплекс, який базується на теоретичній моделі, що дозволяє більш цілісно підійти до вивчення такого складного феномена «вершинної психології» як «аксіопсихологічне проєктування життєздійснення особистості». Вражає кількість використаних психодіагностичних методик – дванадцять. Це дало можливість здобувачці одержати розгорнуту емпіричну інформацію щодо ціннісно-цільового, мотиваційно-сміслового, рефлексивно-феноменологічного, регулятивно-поведінкового та афективно-вітального компонентів аксіопсихологічного проєктування життєздійснення особистості.

У третьому розділі – «Аксіопсихологічне проєктування життєвих досягнень особистості: вітакультурна детермінація» – представлено результати емпіричного дослідження на підставі факторного аналізу та визначено вітакультурні детермінанти аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості періоду ранньої дорослості.

Особливого схвалення заслуговує дуже грамотна, наукова обґрунтована інтерпретація отриманих факторів та кореляційних зв'язків. Це вигідно вирізняє дане дослідження з-поміж інших робіт, де активно використовується факторний аналіз.

За результатами емпіричного дослідження виявлено факторну структуру аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень осіб, що перебувають на етапі ранньої дорослості, яка уможливила виокремлення дев'яти провідних детермінант цього процесу. Встановлено, що у їх складі найвагомішими є суперечлива комбінація диспозиції самоефективності й опір самоудосконаленню, поєднання асертивності зі слабкою мотивацією до самоосвіти й саморозвитку.

Виявлено вплив гендерного чинника на аксіопсихологічне проєктування життєвих досягнень особистості в ранній дорослості. Зазначено, що в жінок цей процес спонукається диспозицією самоефективності і перфекціоністськими настановами, а в чоловіків – рисами маскулітності й прагненням до подолання перешкод.

У четвертому розділі – «Аксіопсихологічне проєктування життєвих досягнень особистості з урахуванням специфіки обраної професії» – представлено результати факторного аналізу особливостей аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень у ранній дорослості та виокремлено найважливіші предиктори цього процесу з урахуванням обраного фаху – майбутніх інженерів і економістів.

Емпірично встановлено особливості аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень осіб на етапі професійної підготовки фахівців різних спеціальностей.

Визначено основні параметри цього процесу у студентів інженерних спеціальностей – риси чоловічого гендеру і диспозицію самоефективності. З'ясовано, що спільними рисами для представників обох статей є диспозиція самоефективності за маскуліним типом, а відмінними – невпевненість у власних силах і сподівання на щасливий випадок у жінок та протилежна цій диспозиція – впевненість у собі та віра у власні сили в чоловіків.

Натомість у майбутніх економістів процес аксіопсихологічного проектування життєздійснення визначається суб'єктивними здатностями до саморегуляції, наполегливістю в подоланні перешкод. Встановлено, що гендерні відмінності в конструюванні досліджуваного феномену в майбутніх економістів стосуються збалансованого впливу внутрішніх і зовнішніх детермінант успіху в жінок й орієнтації на соціальне визнання у чоловіків. При цьому диспозиція самоефективності рівномірно виражена в обох субвибірках досліджуваного контингенту.

У п'ятому розділі – «Аксіопсихологічне проектування життєвих досягнень педагогів» – представлено факторні моделі аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень педагогів – ранньої, середньої і пізньої дорослості, а також представників ранньої дорослості – за критерієм гендеру.

Особливої уваги заслуговує оригінальний підхід здобувачки щодо виокремлення детермінант аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень педагогів за критеріями віку і гендеру на підставі використання результатів однофакторного дисперсійного аналізу.

Зокрема, з'ясовано, що майбутні педагоги періоду ранньої дорослості покладаються передусім на себе (почуття самоефективності, здатність до саморегуляції). У середній дорослості для педагогів першочерговими є ефективна самореалізація, асертивність, розвинута саморегуляція, а в пізній дорослості переважають упевненість в успішній самореалізації та продуктивності власного життєвого шляху.

Також встановлено зростання ролі інструментально-суб'єктних здатностей в аксіопсихологічному проектуванні життєвих досягнень особистості від середньої до пізньої дорослості. При цьому чоловікам властиві тенденції домінування інструментально-суб'єктних здатностей в конструюванні зазначеного феномену, а у жінок переважання ціннісно-цільового вектору проектування свого життєздійснення над інструментально-суб'єктним.

За результатами проведеного емпіричного дослідження сформульовано методичні рекомендації психологам, викладачам, кураторам академічних груп із розвитку аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості у студентів та керівникам закладів загальної середньої освіти, керівникам органів управління освітою, закладів підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Загалом, доцільно відзначити структурну раціональність, наукову коректність та професійність психологічного аналізу, чіткість та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження, а також грамотність, багатство мовного стилю здобувача. Усі п'ять розділів є завершеними, містять ґрунтовні висновки. Достатня кількість таблиць та рисунків об'ємно ілюструє емпіричні дані, отримані на різних етапах дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні авторської концепції аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості, в основі якої покладено холархічну модель, що являє собою відцентрове розширення суб'єктно-ціннісних здатностей особистості від її ядра відносного суб'єкта до периферії – абсолютного суб'єкта через проміжні моно-, полі- і метасуб'єктні етапи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні й емпіричні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в діяльності психологічних служб закладів вищої освіти; у процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; при розробці освітніх і робочих навчальних програм.

Варто відзначити також вагомий науковий доробок здобувачки. Зокрема, результати дисертаційного дослідження викладено в 43 друкованих працях: 1 одноосібній монографії; 1 колективній монографії; 24 статтях, з яких 16 опубліковано в наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України; 8 статей – у наукових виданнях, включених до реєстру міжнародних наукометричних баз даних; 17 статтях і тезах доповідей на конференціях і семінарах.

Основні положення дослідження апробовані на багатьох міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Автореферат дисертації повністю відображає її зміст.

Загалом, вважаємо, що дисертаційна робота Гуляє Інеси Антонівни «Аксіопсихологічне проектування життєвих досягнень особистості» виконана на належному науковому рівні, присвячена актуальній темі, містить наукову новизну, є теоретично та практично значущою.

Водночас, вважаємо за необхідне зробити деякі зауваження і побажання щодо роботи:

1. Одним із завдань дисертаційного дослідження визначено: «Розробити дизайн емпіричного дослідження аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості; відібрати комплекс релевантних психодіагностичних методик». На нашу думку, таке формулювання завдання дещо звужує істинний зміст того, що за ним криється. Позаяк дисертаційна робота показує, що мова йде не просто про дизайн, а про стратегію, етапи, обґрунтування діагностико-процедурної моделі емпіричного дослідження, створення психодіагностичного комплексу методик.

2. У холархічній моделі представлено відцентрове розширення здатності до аксіопсихологічного проектування життєздійснення особистості від її ядра (відносний суб'єкт) до периферії – абсолютний суб'єкт за допомогою відповідно механізмів: опредметнення інтенцій (формування мотиваційної сфери), (само)ідентифікації, життєвого (по факту – ціннісно-смыслового самовизначення), професійно-особистісного

самоздійснення; професійної самореалізації (присвята себе справі всього свого життя).

Проте у тексті дисертації відсутнє обґрунтування вищезгаданих механізмів. Важко, зокрема, диференціювати значення таких механізмів як професійно-особистісне самоздійснення і професійна самореалізація.

Водночас серед визначених психологічних механізмів аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості не знайшов належного відображення такий важливий механізм в контексті досліджуваного феномена як самоактуалізація. На нашу думку, важливими є також механізми персоналізації та персоніфікації в реалізації процесу аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості

3. У першому розділі дисертації, на наш погляд, багато уваги приділяється розгляду проблеми дослідження в філософському контексті, аналізу великої кількості дотичних понять. Проте не розглядаються важливі в контексті дослідження поняття «смысл» та «смыслително орієнтації». Варто було б, на нашу думку, обґрунтувати взаємозалежність та взаємообумовленість смыслу та смысла. Водночас дослідження виграли якби було проаналізовано та враховано в осмисленні проблеми дослідження дуже продуктивну сучасну концепцію смыслу та смыслително орієнтацій Д.О. Леонтьєва.

4. На нашу думку, дисертація істотним чином збагатилася, якби була розглянута також оригінальна концепція В.С. Чудновського, який ввів поняття «оптимальний смысл життя» та виокремив різні типи змін смыслително орієнтацій упродовж життя людини. Зокрема, цікавим і важливим в контексті окресленої проблеми є розуміння автором оптимального смысла життя як гармонійної структури смыслително орієнтацій, котра істотно зумовлює високу успішність у різних сферах діяльності, максимальне розкриття здібностей та індивідуальності людини, її емоційний комфорт, що проявляється у переживанні повноти життя і задоволеності ним.

5. У підрозділі 5.5. описано технології та рекомендації щодо аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості. Дисертаційна робота виграє б, якби на підставі проаналізованих технологій та результатів власного емпіричного дослідження була розроблена авторська програма розвитку аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень особистості.

Проте зазначені зауваження та побажання не знижують наукового рівня дисертації, а навпаки розкривають її потенціал та емпіричну потужність. Результати дисертаційної роботи і висновки достатньо обґрунтовані теоретично та підтверджені емпіричними даними.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертація Гуляє Інеси Антонівни «Аксіопсихологічне проєктування життєвих досягнень особистості» є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, має наукову новизну, теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» постанови Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, які висуваються до докторських дисертацій, а її автор І.А. Гуляє заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка І.К. Радчук

Handwritten signature and date: 23.09.20

Official rectangular stamp: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 23.09.20